

## Transcriptie interview met de heer H.J. (Bert) Verberg op 12-10-2017

### KORTE SAMENVATTING/INHOUDSOPGAVE INTERVIEW:

| tijd geluidsopname | item                                                                      |
|--------------------|---------------------------------------------------------------------------|
| 5.04               | start, personalia                                                         |
| 7.09               | familiegeschiedenis / melkhandel                                          |
| 13.40              | vervolg melkhandel                                                        |
| 23.50              | overgang naar De Landbouw                                                 |
| 25.36              | fabriek achter het Levendaal. Stoom aangedreven, later op olie. Werkwijze |
| 28.15              | concurrentie en reclame voeren                                            |
| 30.50              | oorlogstijd                                                               |
| 32.57              | klusjes tijdens de oorlog. Zwarte handel?                                 |
| 37.10              | na de oorlog weer opstarten van de melkhandel                             |
| 40.00              | overgang naar De Landbouw                                                 |
| 41.12              | het einde van de eigen melkfabriek. Hoe werden de overgangen ervaren?     |
| 48.10              | jeugd en school                                                           |
| 50.35              | leerboeken boeken van Bona naar vd Bos op de Mare                         |
| 52.09              | oorlog                                                                    |
| 53.59              | actief bij verzet                                                         |
| 57.17              | bij luchtbescherming                                                      |
| 59.00              | acties vader tijdens de oorlog                                            |
| 1.02.20            | onderduikers in de fabriek                                                |
| 1.04.12            | eten voor gezin                                                           |
| 1.08.28            | bombardement                                                              |
| 1.13.19            | katholieke geloof                                                         |
| 1.23.24            | foto's. Naar aanleiding van de foto's                                     |
| 1.25.20            | melkhandel                                                                |
| 1.29.31            | motorbakfiets Goliath                                                     |
| 1.30.01            | vader                                                                     |
| 1.33.22            | melkwagen                                                                 |
| 1.34.00            | winkel zus vader Rijnstraat                                               |
| 1.35.20            | kratten met flessen pap en beschrijving sterilisatie                      |
| 1.37.15            | jubileum Menken                                                           |
| 1.41.16            | bezoek aan Amsterdam met zoon                                             |
| 1.42.33            | wandelclub                                                                |
| 1.44.22            | einde interview                                                           |

I-1. Uw naam is?

G. Hubertus Jacobus Verberg.

I-1. En geboren?

G. 25 april 1925. Ik zeg altijd 25 04 25.

I-1. En geboorteplaats Leiden. En uw trouwdatum?

G. 4 september 19....

I-1. Geeft niet hoor, als u het niet weet. Ongeveer, was het na de oorlog, voor de oorlog?

G. Het zal '45-'46 zijn. Nee, '45 was de oorlog afgelopen. Een paar jaar verkering, dus '51. Nu weet ik het weer. [4-9-1951]

I-1. U heeft kinderen. Wanneer zijn die geboren?

G. Een zoon in 1956 en een dochter 1959.

I-1. Dat zijn de persoonlijke gegevens. Ik wil beginnen met het onderwerp familiegeschiedenis. De ouders en de grootouders. Weet u de namen van uw ouders?

G. Mijn moeder heette Rijsbergen van de achternaam. Mijn vader dus Verberg. Mijn moeder kwam uit de buurt ook. Uit de Kraaijerstraat [nr. 5/7]. Haar vader [Hubertus Johannes Rijsbergen, gehuwd met Josina Cornelia Dobbe] had een melkzaak. En mijn vader had ook een melkzaak [Levendaal 81].

I-1. Oh, haar vader had een melkzaak. Beiden hadden een melkzaak. Waar was de melkzaak van de ouders van uw vrouw?

G. In de Kraaijerstraat. Dat is vlakbij, hè. Bij het Levendaal, een zijstraat.

I-1. Uw vader had een melkzaak op het Levendaal?

G. Daar is op den duur een soort zuivelfabriek van geworden.

I-1. Zijn die twee dan samengegaan? Dat niet, hè? Bij uw vader is het de zuivelfabriek geworden. Hoe is dat gegaan? Kunt u dat vertellen?

G. De oorsprong weet ik dus niet, want toen was ik zelf nog klein. Misschien was ik er nog niet eens. Hij is op den duur producten gaan maken. En dat bestond vooral uit, laat 'k maar zeggen, uit flessen, pap in flessen. Chocolademelk, room, boter. En karnemelk natuurlijk. Als je boter maakt, heb je ook karnemelk. Dan grossierde 'ie en het werd zelf ook in de winkel verkocht, natuurlijk.

I-1. Want de melkzaak, is die begonnen als een melkwinkel?

G. Ik denk het wel.

I-1. En hoe kwam hij aan de melk? Kunt u dat vertellen?

G. Dat haalden we zelf bij de boeren.

I-1. En hoe ging dat? Was dat al met de auto of begon uw vader met paard en wagen?

G. Heel vroeger nog met paard en wagen. Maar dat heb ik dus ook niet meegemaakt.

I-1. Maar uw vader wel. En weet u wie in de familie met de zaak begonnen is?

G. Ik denk m'n vader.

I-1. Uw vader, ok. En die begon met paard en wagen melk bij de boer op te halen?

G. Ja, want ik heb weleens verhalen gehoord dat ze het paard uit het land gingen halen, dat ze zondags een ander shirt aan hadden, of andere jas. En dan kwam dat paard niet, dacht ie: het is een vreemde. En dan zondags, dan trok ie hetzelfde aan als altijd, want dan kwam dat paard vanzelf naar hem toe. Dat verhaal, dat heb ik weleens gehoord. En ik heb ook weleens gehoord, dan haalden ze melk in Zoeterwoude en dan was er veel sneeuw. Van die sneeuw die zo ophoopt bij harde wind. Dan gingen ze met twee paarden voor de wagen om die melk op te halen, want één paard kon het dan niet redden door die dikke sneeuwlaag. Dan gingen ze met twee paarden. Die verhalen heb ik dus weleens gehoord.

I-1. Dat zijn toch wel spannende familieverhalen over het ontstaan van het bedrijf.

G. En dan heb ik ook gehoord, als dat m'n grootvader, die scheen het ook nog te halen en dan ... o nee, mijn vader had dan melk gehaald en dan stond m'n grootvader klaar als die wagen binnenkwam en het eerste was het paard uitspannen. En toen gooide mijn vader de leidsels zo over het paard heen. Maar hij gooide iets te ver en gooide zo de sigaar bij m'n grootvader uit z'n mond. En m'n grootvader was erg driftig en dan kon m'n vader z'n lachen niet houden, natuurlijk.

I-1. Dat zijn mooie verhalen die in de familie rondgaan. Zijn er nog meer van die familieverhalen?

G. Nou, bijvoorbeeld dat mijn grootvader liep altijd met een stropdas, vroeger ook. Als hij aan het werk was, deed hij die naar achter en dan liep hij die ineens te zoeken, naar zijn stropdas. De omstanders zeiden dan niets en lieten hem dan zoeken. Dan werd hij ontzettend kwaad dat hij hem dan niet had en dan zat hij gewoon op z'n rug. Hij was nogal kortaangebonden. Beetje driftig.

I-1. Het begon met paard en wagen. Dat kunt u zich niet meer herinneren of toch wel?

G. Nou, in de oorlog hebben we ook weer paard en wagen gehad. En hebben we weer melk gehaald met paard en wagen.

I-1. Wat was de reden om dan weer met paard en wagen te gaan?

G. De benzine. Je kreeg geen benzine meer. Alles werd .... Dan moesten we weer op andere middelen overgaan. M'n vader had in de buurt een stalletje. Gekocht of hij had het huisje, dat weet ik niet meer. In ieder geval is er een stal van gemaakt. En toen zijn er twee paarden gekomen weer. Ik ben ook nog weleens mee geweest. Heb ook nog wel paardgereden.

I-1. Uw grootvader en vader, vooral uw vader, gingen bij de boer melk ophalen. 's Morgens werden de paarden ingespannen. Hoe laat gingen ze dan op pad?

G. Nee, dat zou ik niet weten.

I-1. Als u zelf ging met de wagen, wat was ongeveer de tijd dat u zelf begon?

G. Meestal ging ik als jongen mee voor de lol. Dat was meestal met de avond. De melk werd twee keer per dag opgehaald, dus dat is 's middags. Om een uur of vier – vijf werd de tweede maal opgehaald.

I-1. Als we kijken naar die familiegeschiedenis. Uw oma deed ook mee, of uw moeder?

G. In de winkel, ja, moeder.

I-1. Wat deed ze in de winkel?

G. Dat was melk verkopen. Wij zaten in een volksbuurt en daar werd veel gehaald. Meestal niet te veel, want dat konden ze niet betalen. Dan was het een klein beetje, weet je wel. Die kwamen dikwijls twee keer per dag kwamen ze naar de winkel. En dan hadden we boter, kaas, eieren en melk, wat we verkochten.

I-1. Melk in flessen verkocht. Werd er ook losse melk verkocht?

G. Ja. Toen werd er allemaal nog losse verkocht. Melk in flessen, dat was allemaal weer van latere datum.

I-1. Hoe ging dat met die losse melk?

G. De melk die kwam dus van de boer en die werd bij ons thuis gekoeld in bussen. Wij hadden van die zogenaamde koelbakken en daar werd het met bus en al ingezet. En werd regelmatig geroerd, want anders kreeg je die sterke roomlaag erop. Dat was nortelwater,[Norton-pomp] noemden we dat. Dat was water dat uit de grond kwam en dat was goed koud. Zo werd die melk indertijd gekoeld.

I-1. En stond er ook een grote bus in de winkel waaruit geschept wordt?

G. Ja, ja, wij hadden later ... dat weet ik dus niet meer precies hoe het ging met scheppen. Ik weet wel dat in het begin van de oorlog had mijn vader een paar, wij noemden het altijd de tankjes. Dat waren drie van die vierkanten, bussen als het ware. En daar zat een roerder in en die werd even op en neer gehaald en er zat een kraantje aan. Zo werd die melk dan afgemeten. Maar dat ze geschept werd, kan ik me eigenlijk niet meer herinneren. Dat heb ik natuurlijk ook meegemaakt. Je liep door die winkel heen naar school en of naar buiten om te spelen. En verder lette je daar niet op. Maar die tankjes, dat weet ik nog wel. Dat het roestvrijstaal was. Dat kwam toen in de mode, roestvrijstaal, vooral natuurlijk voor melk en allerlei levensmiddelen, omdat het natuurlijk heel goed was. Het was goed schoon te houden en het roestte niet. De naam zegt het al, roestvrijstaal.

I-1. En op een gegeven moment ging dat over van losse naar flessenmelk, die u verkocht?

G. Ja. Wij hebben niet zo zeer de flessenmelk .... Wij hebben wel melk gesteriliseerd. Dat was dus lang houdbaar. Maar de flessenmelk, dat was pas later en die kwam van de fabriek af. Alle losse melk ging weg en alles alleen in flessen. Maar dat hebben wijzelf niet zo zeer meegemaakt.

I-1. Aan welke tijd moet ik dan denken? Ongeveer hoor.

G. '47, '48 denk ik toch wel. Toen kwamen in de fabriek van die grote flessenvulmachines. Dat ging dus allemaal automatisch, allemaal op die rollerbanen en zo. Maar dat hebben wij allemaal niet gehad, nee. We hadden wel vulautomaten voor de pap en zo, maar niet voor melk.

I-2. Waar ging die pap dan in? U had veel apparaten voor de pap. Ging die wel in flessen?

G. Ja, die ging in flessen. Dat werd met emmers erin gestort. Zo ging dat allemaal vroeger. Dan zat er een hefboom aan. Dan gingen er twee flessen omhoog. Die vulde je. En twee flessen omlaag, die waren gevuld. Die haalde je eraf en zette je weer lege op. Dan zette je hem weer open en zo ging dat om en om. Ja, dat was met gortepap, met havermoutpap, met rijstepap. Met wat er gekookt, gemaakt werd, die dag. Dat kan ik me nog heel goed herinneren. Ik zat ook altijd in de zaak. Te rommelen enne, dan ging je eraan meehelpen. Moest niet, hoor. Mijn vader wilde wat dat betreft niet hebben dat ikke eh.... Hij had trouwens helemaal niet graag dat ik in de zaak was. Hij zei altijd: “Ga jij nou maar leren, van mijn part word je dokter”. Maar ja, het is allemaal anders gelopen.

I-1. U heeft nog drie zussen boven u. Wat zijn de geboortedatums? Eentje is één jaar ouder dan u?

G. Ja, één was één jaar ouder, dus die was van '26. En die ander zal dan zijn van ..... '26, nee '24 tuurlijk, moet omlaag. En dan zal er een van '23 geweest zijn en misschien een van '20. Zo in die geest. Dat was de oudste dus. [Catharina Josina Hubertina 18-6-1920, Josina Maria Fernanda 29-10-1922, Maria Fernanda kort voor 28-2-1924; ook een Hubertus, geb. 17-10-1921, overl. 17-12-1921 en een levenloos geboren dochter 21-3-1931]

I-1. U was de jongste. U heeft de zaak in feite van uw vader overgenomen?

G. Ja, ik ben toen wel in het bedrijf gekomen, ja.

I-1. Was er ooit sprake van dat één van uw zussen de zaak zou overnemen?

G. Nee, nee. Mijn oudste zus die had verkering met een onderwijzer [J. Stol]. En die andere die heeft verschillende keren verkeringen gehad en pas later heeft ze verkering gekregen en dat was een stuurman, de grote vaart [J. Borkhuis]. En m'n andere zus ook met een stuurman [L.J. van der Meel]. Die twee hebben elkaar leren kennen in Amerika. Toen zijn die Liberty-schepen gehaald. Die werden in de oorlog gemaakt om veel vracht te vervoeren en die werden op betrekkelijk eenvoudige wijze en heel snel werden die gemaakt. Enne .. Nederland heeft toen wat van die schepen overgenomen toen. En die jongens die al op de zeevaartschool gezeten hadden, die zijn toen naar Amerika gestuurd om die te halen.

I-1. Over welke tijd spreken dan? Voor de oorlog, na de oorlog?

G. Nee, na de oorlog. Die schepen werden gemaakt in de oorlog om veel vracht te vervoeren en misschien ook voor oorlogsdoeleinden. Dat weet ik niet precies. Ze heten Libertyschepen. Ze hadden met de vrijheid te maken. Na de oorlog, ja.

I-1. Maar in ieder geval met het familiebedrijf, is er eigenlijk nooit sprake geweest dat één van uw zussen de zaak zou overnemen?

G. Nee, nee. Mijn jongste zus heeft wel vaak geholpen thuis. Maar nee, er is er niet één die er interesse in had.

I-1. Even kijken. Wat betreft de melkzaak en hoe u erin gekomen bent. [...] Heb jij nog vragen over de familiegeschiedenis? Of heeft uzelf nog iets dat u wilt vertellen over uw ouders en grootouders in relatie tot het melkbedrijf?

G. Daar weet ik niet zo veel meer van. Ik weet, mijn grootvader die had ook een aardige melkzaak. Die had ook een paar boeren waar hij zelf melk haalde. Hij karnde ook en maakte ook wat boter en zo.

Maar ja, zo waren er wel meer melkboeren vroeger, he? Maar daar weet ik verder niet zo veel meer van.

I-1. Want het was natuurlijk wel de kleine middenstand waar de melk helemaal in viel. Hoe was het met andere melkzaken? Weet u daar iets van? Waren er veel melkzaken, moest je echt knokken?

G. Ja, er waren heel veel. Mijn vader had dus ook heel veel melkzaken als klant voor die pap en zo. Want die werd rondgebracht.

I-1. Dat was de uitgifte he?

G. Ja, wij zijn toen bij De Landbouw terecht gekomen op de Rijnsburgersingel. En daar zijn we uitgiftestation voor geworden. Dus wij kregen producten van De Landbouw. En wij verdeelden ze weer aan melkboeren rondom ons. Wat vroeger ook veel klanten waren van mijn vader.

I-1. In welke tijd was dat ook weer? Ongeveer.

G. Ik heb haast nog, effe kijken .... Ik ben in '75 naar Wassenaar gegaan. Ik denk tot 1950 ongeveer dat ik daar nog in gezeten heb. Toen een aantal jaren ben ik op de Rijnsburgersingel op de fabriek van De Landbouw geweest.

I-1. In het voorgesprek kwam ook naar voren dat er achter de melkzaak op het Levendaal ook een fabriek was. Klopt dat? Dat u daar ook pappen maakte achter de winkel?

G. Dat was van vader, ja. Dat was één geheel. Mijn vader kocht er dan weer een pand bij en je hebt toen van die panden aan het Levendaal en die hadden allemaal een achterhuis en die gebruikte hij weer om de zaak uit te breiden. Dus laat we zeggen: aan het Levendaal waren een aantal panden, de Gerestraat is hier en dan hier achterom kocht hij de achterhuizen aan het Levendaal, snap je wel? Zodoende hadden we daar de zaak toen. Wat er altijd nog is, daar zit geloof ik een garagebedrijfje in.

I-2. Het heette de Stoom- en Zuivelfabriek. Weet u nog dat er een stoommachine in staat?

G. Ja, ja. Een stoomketel en dat was met kolen. Dat was altijd een heel gedoe, natuurlijk. Er moest altijd erg goed opgelet worden dat je niet te veel stoom had natuurlijk. Wat dan ook. Het kon eventueel door het puiglas swingen, wat weleens gebeurd was. En dan hadden we altijd nog een oudere ketel waar hij mee begonnen was, stond altijd nog als reserve.

I-2. En die stoom was om pap te koken en zo?

G. Ja. Voor warm water en voor het koken van alle pap en voor de flessenspoelmachine, enzovoort, enzovoort.

I-2. Dat deed uw vader?

G. Ja. En dan was er nog een broer van m'n vader in de zaak en die zorgde er meest zo'n beetje voor dat die ketel voldoende water had en voldoende vuur. Dat ie voldoende stoom had. Die stoomketel is later weer overgegaan op oliestook. Toen hebben we een olietank gekregen en toen werd die ketel gevoed met olie. Dat was veel makkelijker, veel eenvoudiger met aansteken en alles en opwarmen. Dat scheelde natuurlijk heel veel rommel. Boven op zolder hadden we een grote bunker voor kolen en dat werd dan een... De kolenman met een trapje naar boven om die zakken te legen. Dat kwam dan weer beneden met een pijp uit vlakbij de stoomketel. En dan werd er geschept, zo de ketel in, natuurlijk.

Met de olie was dat veel makkelijker. Aan de buitenkant was een aansluiting en dan kwam de tankauto en die pompte olie erin.

I-2. U had een winkel en een fabriek achter de winkel, maar u ventte zelf geen melk door de wijken heen. Dat deden anderen?

G. Nee. Dat hebben wij zelf nooit gehad. Nooit geen eigen melkwijk gehad. Ik heb weleens een keertje toen een klant ziek was of zo en m'n vader zei: "Ga jij daar helpen, zus en zo". Maar daar had ik een verdomde hekel aan. Ik deed het ook niet graag [lacht wat].

I-1. U had meer een soort groothandel, die melkhandelaren in de omgeving van melk voorzag. Waren er veel van die groothandels? Was er grote concurrentie?

G. Ja. In de stad had je nog Van der Kloot. Mooie naam; maakte ook ijs trouwens. Die had in de Diefsteeg een zaak en op de Hoge Rijndijk. Dijk en Rhijn heette dat. Het waren broers [Fa. F. van der Kloot, Lange Diefsteeg 10-12 en Hoge Rijndijk 34]. En dan had je natuurlijk Menken in Oegstgeest. Maar je had op de Rijn en Schiekade, dat was weer een broer van m'n moeder, die had ook nog zo'n beetje een kleine fabriek [A.H. Rijsbergen, nr. 86]. Enne, wie had je nog meer? Oh, in de Pelikaanstraat daar had je ..... kan niet zo gauw op de naam. Daar was ook nog een melkfabriekje. Ja, daar waren er meerdere.

I-1. Want hoe was dat voor uw vader en voor u om met zoveel concurrentie toch het hoofd boven water te houden?

G. Ja, mijn vader maakte ontzettend veel reclame. Er kon geen feestje in de stad zijn of een vereniging en ze hadden een programmaboekje en daar stond altijd reclame in. Ook in de 3 oktobergids stonden vroeger altijd heel veel. Mijn zoon heeft nog veel van die boekjes trouwens. Doordat het product, dat heette GORTO, dat had m'n vader zelf verzonnen. Dat had een heel goede naam, het was een heel goed product. Daar kon hij altijd mee concurreren.

I-1. Wat zat er in gorto?

G. Karnemelks pap met gort.

I-1. Dat was eigenlijk zijn visitekaartje?

G. Ja. Die naam is toen nog gedeponereerd. Ik had altijd nog dat contract, maar die heb ik aan m'n zoon gegeven. Die vindt het allemaal mooi om te bewaren en dan zit daar ook een etiket op. Het etiket zat daar dan bij en naam en alles stond erop. Dat heb ik dus niet meer. Dat kan ik niet meer laten zien.

I-1. Maar in ieder geval: de concurrentie was er dus wel degelijk en uw vader was daar dus best handig in. Met iets te komen waarmee hij bekend werd.

G. Ja. Hoe ie dat deed. Hij liep niet met boeken in z'n handen. Dat verzinde hij allemaal zelf. Wat dat betreft was hij een selfmade man.

I-1. Ik aarzel even. We kunnen doorgaan op de hele ontwikkeling van uw melkbedrijf. En daarna de oorlog. Dat is wel het meest logische. Er is best veel gebeurd met die hele middenstand op zich. Er zijn zoveel ontwikkelingen geweest. Je hebt de crisisjaren gehad, waarin een heleboel andere kleine bedrijfjes kwamen. Hoe was dat bijvoorbeeld in de oorlogstijd? Hoe ging dat met de melk? Ophalen bij de boeren?

G. Wat ik al zei: op den duur gingen over op paard en wagen. Dan werd 's morgens en 's middags werd die melk gehaald. Dat ging allemaal gewoon door. Die koeien bleven melk geven.

I-1. Moest u daar speciale vergunningen voor hebben van de Duitsers?

G. Nee, nee, dat ging allemaal gewoon door.

I-1. Daar deden ze niet moeilijk over?

G. Nee, dat kan ik me niet herinneren.

I-1. En hoe was dat? Want er was vooral uitgifte aan andere melkhandelaren. Maar op een gegeven moment was er natuurlijk dat het voedsel steeds schaarser werd. Wat merkte u daarvan, of wat merkte uw vader ervan met de zaak? Hebt u daar nog herinneringen aan?

G. Op den duur kwam het helemaal stil te liggen, ja. We hebben toen tijdens de laatste hongerwinter, hebben wij, bij wijze van spreken in die tijd, kwam het helemaal stil te liggen. Waar die boeren toen die melk lieten, weet ik ook niet. Dat weet ik dus niet. Hoe dat allemaal gegaan is. Wij stonden helemaal stil.

I-1. En waar leefde u dan van?

G. M'n vader ging toen met die paard en wagens, die we dus nog wel hadden, ging hij allerlei vrachtjes doen. Nou ja, mijn vader niet zelf. We hadden toch wel een paar mensen in dienst. En toen gingen we onder andere, heel veel piano's, hebben we vervoerd. Onder andere voor [onverstaanbaar] op het Rapenburg en diversen op de Oude Singel, had je een pianohandel. En dan ging je naar boeren toe, die geld gingen beleggen. Veel boeren, die hadden door de zwarte handel en zo hadden ze een beetje geld verdiend. En die wilden ze dan toch weer beleggen en die kochten een piano bijvoorbeeld. En dan deden wij veel. Zo was op de Oude Vest een soort jamfabriek. Die maakten een soort surrogaatjam, dat werd gemaakt van wortelen. Het waren natuurlijk wel goede producten, hoor. Daar was niets raars bij en dan met essence of een kleurtje of zo. En dat ging dan hier naar de overkant, naar het spoor [Van Gend en Loos, Haagweg station]. En dat brachten wij dan met paard en wagen weg. Dan gingen we er heen en die dozen opladen en dan werd het daar weer gebracht. En zo hadden wij allerlei vrachtjes. Zo'n beetje exporteur, of transporteur, laat ik het zo zeggen.

I-1. Dus uw vader was gewoon ook heel creatief. Als het niet bij de melk was, bij het ophalen bij de boeren dan ...

G. Ja, hij moest toch nog voor die mensen zorgen die hij nog in dienst had. Dat waren er toen nog twee. Die hadden vroeger altijd met de auto gereden, het waren twee chauffeurs. Die hebben toen met het paard gereden, ja.

I-1. Dat was oorlogstijd. U werkte toen ook gewoon mee in het bedrijf, u ging ook gewoon met paard en wagen ...

G. Nee, dat deed ik weleens voor m'n lol. Daar was eigenlijk nog te jong voor, he. Ik was tussen 15 en de 20. In ieder geval, ik was toen nog op school eigenlijk.

I-1. En de hongerwinter, hielp u toen mee met het bedrijf?

G. Nee, nee, niet veel. Er was verder niet zo veel te doen. Die vrachtjes en voor plezier ging je dan weleens mee.



I-1. In hoeverre had uw vader ook te maken met vragen uit de zwarte markt? Dat lijkt me heel moeilijk, als je aan de ene kant geld kunt verdienen door op de zwarte markt actief te zijn en aan de andere kant wil je dat misschien ook helemaal niet doen. Heeft u daar een spanningsveld bij uw vader nog gemerkt?

G. Hij rommelde weleens wat, maar dat was hoofdzakelijk voor zijn gezin, om rond te komen. Hij ging bij boeren die we kenden, kaas halen of boter of zo, omdat we het zelf niet meer konden doen. En ja, dat ging nog weleens zwart natuurlijk, ja.

I-1. Dus dat was meer voedselvoorraad voor het eigen gezin?

G. Ja, voor het eigen gezin. Het was niet voor de handel.

I-1. De handel, de melkhandel, zegt u, die lag gewoon stil. Hoe kwamen de mensen in de stad aan hun melk, boeter en kaas?

G. Ik geloof dat veel mensen met een busje zelf naar een boer toe gingen enzovoort, om wat te halen. Maar in de winkel was ook haast niets meer, natuurlijk.

I-1. En de andere melkuitgifte-zaken, melkhandelaars en melkwinkels, hadden die nog producten?

G. Ik denk het ook niet.

I-1. Heel Leiden lag droog?? Heel de middenstand was in feite wat betreft de melkhandel stilgelegd. En hoe kwam dat weer op gang? Weet u dat, hoe dat weer na de oorlog?

G. Nee, nee. Wij gingen toch op een gegeven ogenblik weer melk halen, maar hebben wij niet lang gedaan. Want er kwamen allerlei vergunningen – je kreeg de zogenaamde melkstandaardisatie. Dat was alles op vet precies hetzelfde. Vroeger had je een boer met vee met wel 4 procent vet en je had boeren, die hadden maar 3 procent vet. Het lag er maar net aan wat die koeien voor eten kregen en wat dan ook. En toen werd er gestandaardiseerd. Maar daar had je melkkoelers voor nodig, centrifuges om melk af te romen, opslag en pasteuriseren, enzovoort. Dat werd voor mijn vader te kostbaar. Daar kwam er zoveel bij kijken. Daar moest je geld voor op gaan nemen. Dat was hij niet gewend en dat deed je niet. Dat moest hij allemaal zelf betalen en dat ging natuurlijk niet.

I-1. Je had in die tijd, als ik het goed begrepen heb, allemaal coöperaties waarbij je je aan kon sluiten?

G. Dat had mijn vader wel gewild. Ik kan me nog herinneren – hij is nog eens naar Utrecht gegaan – UMC heette dat, de Utrechtse Melk Centrale, was ook een coöperatie, om te weten hoe dat allemaal in elkaar stak. En toen had ie een aantal melkhandelaren in de buurt voor geïnteresseerd. Maar ja, ze moesten er allemaal geld in stoppen. Dan waren ze niet thuis. Dat is afgeblazen toen, ja. Had mijn vader zijn bedrijf op willen offeren om dat in te doen. Maar dat is toen mislukt.

I-1. Dus er is wel een poging gedaan om ...?

G. Ja, hij heeft toen helemaal tekeningen laten maken, waar al die apparatuur kwam. Mijn zoon heeft die tekeningen altijd nog. Daar de melkboelen [melkkoelers?], daar de ontvangst, daar het laboratorium. Want je moest je melk kunnen onderzoeken. Je vetgehalte kunnen bepalen, de zuurgraad enzovoort. Dat is allemaal niks geworden.

I-1. Uw vader bleef dus in feite gewoon bij een kleinschalig bedrijf?

G. Hij had toen groter willen worden. Dat mijn vader dan wel directeur was, maar niet eigenaar. Snap je, van een centrale dus. Dus die melkboeren waren dan eigenaar met elkaar.

I-1. Dat heeft uw vader eigenlijk losgelaten, dat idee. Wat heeft hij daarvoor in de plaats wel gedaan?

G. Toen zijn we bij De Landbouw gekomen. In die tijd was ook Menken in Oegstgeest, die wilde mijn vader ook als uitgifte hebben, omdat mijn vader had heel goede relaties, heel veel melkhandelaren had hij op de hand. Maar toen zijn we toch bij De Landbouw terecht gekomen. Menken was toen ook nog klein. De Landbouw stond toen al financieel stevig en toen zijn we bij De Landbouw terechtgekomen.

I-1. Dus werd uw vader, als ik het goed begrijp, maar corrigeer me maar, een soort filiaalhouder?

G. Ja. En toen ben ik er dus bij gekomen. Even dus samen.

I-1. Welke tijd moet ik daarbij denken, ongeveer hoor, niet precies, maar voor het beeld?

G. Dat is allemaal na de oorlog, hè. Het zal '47-'48 geweest zijn, denk ik. Want eventjes hebben we zelf nog pap gekookt en ook nog wat yoghurt gemaakt. Toen zijn we dus naar De Landbouw gegaan.

I-1. En hoe beviel dat om als een soort filiaalhouder van De Landbouw je bedrijf voort te zetten?

G. Ja, ja. Er was natuurlijk weleens wat. Het was niet altijd even goed. Maar ja, we hadden werk en we waren bezig.

I-1. Konden uw vader en u daar ook goed van rondkomen?

G. Nou ja, goed ..... We zijn er altijd nog van rondgekomen. Ik woonde boven, aan de voorkant, aan het Levendaal. Mijn vader en moeder woonden beneden. Dus ik had het werk vlakbij en m'n vader ook. En we hebben het altijd met plezier samen gedaan.

I-1. Op een gegeven moment kwamen ook die supermarkten, he?

G. Toen werd het allemaal minder, hoor. Die melkboeren verdwenen, natuurlijk.

I-1. Wat herinnert u zich nog van die tijd?

G. Ja ... Ik weet niet. Het ging allemaal zo automatisch, zo geleidelijk. Op den duur had de uitgifte ook geen zin meer. En toen hebben ze dat gesloten. Mijn vader was toen al met pensioen. Ik ben toen naar de fabriek gegaan aan de Rijnsburgersingel.

I-1. Toen heeft u de zaak aan het Levendaal helemaal gesloten?

G. Het pand, waar mijn vader zijn bedrijf in had, dat stond altijd nog open voor de melkhandel in de buurt, die daar hun wagens en zo neerzetten. Die konden ook de bussen nog schoonmaken enzovoort. Ja, dat is nog een hele poos open geweest.

I-1. Een soort serviceverlening?

G. Ja. Later is dat helemaal dicht gegaan, heb m'n vader dat verhuurd.

I-1. Maar toen is uw vader ermee gestopt en bent u naar De Landbouw gegaan. En hoe was de constructie? Was u toch een soort filiaalhouder of was u een soort werknemer?

G. Nee, ik heb daar van alles gedaan. Ik ben daar gewoon in het bedrijf geweest bij alle goederen, die terugkwamen. Toen had je nog al die flessen en kratten, die kwamen dan terug. Moesten geteld worden enzovoort. En die wagens moesten weer weggezet worden. En zo rommelde ik daar altijd. Ik zat daar altijd buiten op het bedrijfsterrein. En dat heb ik toch ook weer met plezier gedaan.

I-1. Want het was toch een soort verschuiving?

G. Ja, je was geen eigen baas meer. Want ik was natuurlijk ...., want m'n vader was al met pensioen, want ik heb nog een hele tijd alleen in die uitgifte gestaan, jaren wat nog. Ja, je was ergens toch nog vrij, het was je eigen pand als het ware. Ja, en dat ging natuurlijk allemaal over. Ik heb wel een traantje gelaten toen dat dicht ging, natuurlijk. En toen moest je naar De Landbouw en was je ondergeschikte natuurlijk. Aan de andere kant was het ook wel weer plezierig werken met meerdere mensen. Ik werkte natuurlijk altijd alleen met m'n vader en toen m'n vader het niet meer deed, kwam er iemand van De Landbouw, die kwam bij mij helpen. En dat was het natuurlijk. Toen is De Landbouw naar Wassenaar vertrokken, naar Menken. Toen ben ik meegegaan naar Menken. Daar heb ik, ja, met plezier gewerkt.

I-1. Het was dus telkens even wennen aan de nieuwe dingen ...?

G. Ja, dat was ik helemaal niet gewend, hè, met meerderen te werken.

I-1. U hebt er ook wel weer plezier in gekregen?

G. Ja, ja, gelukkig wel. Ik heb me altijd toch wel weer aangepast, hoor.

I-1. Want er is echt ontzettend veel veranderd. Je moet continue bijstellen?

G. Ja, ja. Maar ik ben dus in de melkhandel geboren en ben daar altijd gebleven. Veertig jaar jubileum heb ik nog meegemaakt. Dat hebben ze ook nog gevierd. Bij Menken werden die jubilea, werden altijd goed gevierd. Altijd met receptie en zo. Met foto's, een dinertje. Dat werd altijd goed gedaan.

I-1. Dus ze waren een goede werkgever?

G. Ja, ja.

I-1. Ik stel voor even pauze te houden. Heb jij nog vragen over dit onderwerp?

I-2. U werkte eerst in uw eigen pand en toen moest u naar Wassenaar. Ging dat op de fiets? Dat is toch wel een eindje weg.

G. Heel vaak ging ik op de fiets. Ik had wel een autootje, maar als het een beetje weer was, ging ik altijd op de fiets.

I-2. OK. Wanneer was uw jubileum van 40 jaar? Weet u dat nog? Moeilijk hè, die jaartallen.

G. Ik heb er wel een heel boek, een hele fotoserie van. Ik weet niet of daar een datum bij staat.

I-2. Dan zetten we hem even op pauze.

G. In '85 was ik mijn vrouw kwijt en dus m'n zoon is meegegaan. Je mag alle foto's zien, hoor. Ja, dat kregen we dan ook, dat werd wel gevierd hoor, de jubilea.

I-2. En dit is met de familie. Menken – Landbouw. Mooi hoor.

I-1. Prachtig. Leuk.

G. Ook dat is opgelost.

I-1. Goed, ik zou nu naar het volgende onderwerp willen. Namelijk naar de oorlogstijd en uw jeugd. We beginnen met de scholen. We hebben het er in het voorgesprek al over gehad, maar het staat nog niet erop. De schoolopleidingen.

G. Ik ben dus op het Rapenburg geweest, Don Bosco. Rapenburg 48, het was net tegenover de universiteit. Een groot gebouw met een trapje ervoor.

I-1. En de middelbare school?

G. Dat was Bonaventura aan de Mariënpoelstraat.

I-1. Wat zijn uw herinneringen aan de schooltijd? Als ik zou vragen over de school het Rapenburg en het Bonaventura? Zijn er nog dingen waarvan u zegt: nou, als we het daarover hebben, dan komt dat vooral naar boven, dat was voor mij wel iets dat wel indruk maakte. Over leraren of over de sfeer op school?

G. Ik was wat dat betreft, denk ik, altijd erg makkelijk. Ik was niet zo'n zeurpiet of zo. Ik heb het altijd wel prettig gehad. Ik was een blijde jongen, denk ik. Ik was ook niet zo serieus altijd. Ik heb geen dingen, dat ik zeg nou, jongens, dat was toch wel erg.

I-1. Of dat was heel fijn, leuk op school?

G. Eéns per jaar gingen we naar de duinen. Ik geloof met de heer Tenei [slecht verstaanbaar]. Dat waren natuurlijk wel leuke dagen. Maar verder ....

I-1. Naar de duinen. Wat deed u daar dan?

G. Spelen met de bal, enzovoort.

I-1. Lekker, een soort sportdag, spelletjesdag. Dat was in die tijd ook al. U heeft de vorige keer ook al verteld van ..... In de oorlogstijd moest de school, moest het Bonaventura, ontruimd worden in verband met de bezetting. Kunt u daar nog wat over vertellen?

G. Als jongen zijnde vond je het natuurlijk eigenlijk prachtig. Het was weer eens wat anders. Toen, heb ik verteld, dat ik met de paard en wagen van mijn vader ernaartoe gereden ben en toen die boeken, veel boeken weggebracht heb naar de Mare, naar Van den Bos, naar mijn partner, d'r man, zoon van was, ja, ja [= eerste man van de latere partner van Bert]. Toen kwam ik al bij Van den Bos op de Mare.

I-2. Van den Bos op de Mare – dat was ook een melkhandel?

G. Nee, dat was die slijterij, slijterij en stalhouderij was het eigenlijk. Bij die hoge brug, tegenover had je de LBF, had je die broodfabriek van de LBF. Het was het pand, de achterkant was ook de

Binnenvestgracht. Het was net over die brug van de Haarlemmertrekvaart af, direct aan je linkerhand. Ton van den Bos had daar ook zijn rijsschool.

I-2. Ja, daar heb ik nog geleest.

I-1. Goed, als we kijken naar de schooltijd, dan zijn eigenlijk dat de dingen die gelijk naar boven komen als herinnering?

G. Geen nare dingen, nee.

I-1. Als u dan aan de oorlogstijd, want die liep natuurlijk een beetje in uw middelbare schooltijd ook. Wat was de eerste herinnering van de oorlogstijd?

[stilte]

Kunt u zich herinneren dat de Duitsers binnenkwamen?

G. Ja, dat we naar buiten liepen en ze zo over het Levendaal binnen zagen rijden. Ja, dat kan ik me nog wel herinneren. En ergens, ja, je zag nog niet dat het naar was of zo. Dat wist je allemaal nog niet, hoe het allemaal zou worden. Je vond het wel gek, dat uit een ander land militairen je land in kwamen, maar dat zei je verder nog niet zoveel. Wat de gevolgen waren, dat wist je nog niet natuurlijk.

I-1. Ze kwamen over het Levendaal binnen rijden vanaf de Hoge Rijndijk?

G. Over de Hoge Rijndijk, ja.

I-1. Zo kwamen ze de binnenstad in?

G. Ja, ja. Ook met paarden. Ze hadden ook nog veel paarden, die Duitsers toen, ja.

I-1. En wanneer begon u daar echt wat van te merken?

G. Ja, een beetje met die hongerwinter kwam zo 'n beetje, werd alles veel ernstiger. Je mocht niet dit en je mocht niet dat. Er waren ontzettend veel regels, ja. Toen werd het eigenlijk 'n beetje gevaarlijk als je even buiten je boekje trad.

I-1. U heeft vorige keer verteld dat u wel wat klusjes deed voor het verzet.

G. Ja. Het was niet echt in het verzet, maar de bijkomende dingen. Zoals wat ik ook verteld heb. Eten wegbrengen voor onderduikers. Dat werd ergens verzameld en pakjes van gemaakt. En we waren een club jongens, allemaal kennissen van elkaar, die elkaar gewaarschuwd hadden of gezegd hadden dat te doen. En dan ging je er heen en dan kreeg je een adres op waar je het heen moest brengen, enzovoort. En ook met diezelfde groep zijn we toen, dat heb ik al verteld, bij de luchtbescherming gekomen. Dat was diezelfde groep jongens eigenlijk.

I-1. Weet u waar dat eten vandaan kwam?

G. Nee.

I-1. Wie zorgde daarvoor? Omdat dat was waarschijnlijk met voedselbonnen?

G. We hebben wel een keer met een hele club jongens een motorschuit van [onverstaanbaar] aan de Herengracht, zijn we naar Abbenes geweest en suikerbieten gehaald. Die suikerbieten, die werden toen weer verdeeld. Daar ben ik niet bij geweest, bij dat verdelen. Wel bij het halen daarvan, met die boot

mee. Dat was natuurlijk weer eens wat anders. Dat vond je allemaal geweldig interessant. Maar daar weet ik verder niet zo veel meer van. Dat werd toen ook verdeeld toen, die suikerbieten.

I-1. Want u maakte toen geen gebruik van uw contacten met de boeren om eten voor onderduikers te halen. Dat was ....

G. Ja, ....

I-2. Bracht u overdag het eten rond?

G. Ja, gewoon overdag. Je ging gewoon op de fiets met een tas achterop, een dubbele tas. Daar deed je het in en hup, je fietste zo maar weg, ergens naar toe. Je zat nooit in de war van, jongens, dat mogen ze niet zien hoor. Maar zat, we kregen er zelf nooit van hoor, wijzelf. Je zou zeggen, dat je rijdt dan rond met het één en ander wat je thuis ook wel kon gebruiken, maar het kwam niet in je hoofd toen dat te doen.

I-1. Maar u wist toen heel goed voor wie u dat deed. Voor mensen die ondergedoken zaten.

G. Ja, en er werd ook nog weleens een koe geslacht, van een slager, die een koe slachtte. En dat vlees werd dan allemaal weer verdeeld. Dat wist je dan wel. Je wist dan niet welke slager dat gedaan had en waar de koe vandaan kwam, maar die werden zo uit het land gehaald of zo. Dat weet ik ook niet. Daar was ik niet bij.

I-1. Waren er nog andere dingen, die u ook deed behalve eten rondbrengen? Nog andere activiteiten, andere klusjes? Iets met wapens?

G. Nee. Daar hadden we helemaal niets mee. Ik heb nooit geen wapen gezien, bij wijze van spreken.

I-2. In het voorgesprek vertelde u dat u ook bij de luchtbescherming actief was.

G. Ja, dat was dezelfde groep eigenlijk. Dat ging onder het mom van luchtbescherming, dan waren we nog een beetje beschermd. Dan kreeg je een band om en kreeg je een helm. En dan was je nog een beetje beschermd, als er iets. Ene jongen is een keer aangehouden. Toen was een razzia op de Stationsweg en daar had je het [Heck's cafetaria; moeilijk verstaanbaar]. Die is daar naar binnen gebracht. Maar toen liet hij z'n spullen zien en toen is ie toch weer vrijgelaten daardoor.

I-1. En wat waren de activiteiten die u bij de luchtbescherming deed?

G. Helpen bij de brandweer. Zo'n hulpspuit, zo'n soort aanhangwagen was dat. En dan gingen we hier staan en gingen we oefenen met dat ding. Om eventueel te helpen bij branden en zo. Dat kan ik me nog wel herinneren. Dat was voor ons natuurlijk allemaal spelen, dat spuiten. Je weet hoe dat gaat. Was altijd een gerommel. Je was op een leeftijd, dat je er de ernst nog niet van inziet, hè, dat was het typische. Ik heb niet in de war gezeten die tijd. Ja, dat zal ook wel door de omstandigheden geweest zijn, natuurlijk. Als je vader met wapens rondliep, dan is het voor jou wat spannender natuurlijk. Maar dat had ik allemaal niet.

I-1. Nee, maar uw vader, had hij ook iets met het verzet? Deed hij mee of uw zussen?

G. Nee. Hij stopte weleens wat weg, ook voor anderen. We hebben bijvoorbeeld radio's in huis gehad. De radio's moesten ingeleverd worden. Toen hadden we thuis achterin de zaak een bepaalde plek en daar hebben we de radio's neergezet en een muurtje voor gemetseld. Tot na de oorlog, toen werd het muurtje weggehakt en kwamen die radio's weer tevoorschijn. En we hadden de eigen auto in de garage

staan, helemaal onder de dozen. Die hadden we er overheen gezet. Dat soort dingen wel. Ze hebben toen wel een auto, een vrachtauto, waar we vroeger melk mee haalden, bij een boer in de stal gezet. Dat als ze zouden komen kijken bij ons, dat hij er niet was. Maar die auto hebben ze toen gevonden bij die boer. Die is toen in beslag genomen, maar die werd toen wel betaald, hè. Ze betaalden, ja, maar je was hem wel kwijt natuurlijk.

I-1. U vertelt dat vooral radio's ook verstoep werden. Zijn er nog meer dingen die verstoep werden in de zaak?

G. Koper en zo.

I-1. Wat moet ik me daarbij voorstellen?

G. Als je koperen dingen in huis had, wij hadden bijvoorbeeld koperen, in de winkel koperen dingen als sieraad, een koperen bus. Eén zo'n vat heeft m'n zus nog gered. Die heeft ze er tussenuit gehaald. Dit soort dingen moest je ook allemaal inleveren. Die hebben we ook allemaal weggestoep. Net als van radio's, die stonden er ook van verschillende bureu. Je had zelf maar één radiootje, maar er stond een heel stapeltje.

I-1. En behalve radio's, koperen spullen. Kreeg u ook koper van joden, die opgepakt werden?

G. Nee, nee. Dat kan ik me helemaal niet herinneren.

I-1. En wapens? Er zijn ook allerlei wapens weggemoffeld in die tijd.

G. Ja, ik heb via via weleens ook gehoord dat m'n vader ook wapens weggestoep had, ergens. Maar dat heb ik zelf nooit gezien en nooit geweten. Via anderen heb ik dat gehoord.

I-1. Wanneer hoorde u dat, wanneer was dat ongeveer?

G. Ik weet niet meer wie dat vertelde van: je vader heeft toen ook wapens weggestoep. Dat weet ik niet meer. Na de oorlog, misschien jaren daarna, heb ik dat weleens gehoord. En of het waar was, weet ik dus ook niet, want ik heb het nooit gezien of gehoord. Ja, maar m'n vader had wel bepaalde dingen, daar praatte hij helemaal niet over, natuurlijk.

I-1. Dat vond hij te gevaarlijk. Wat voor verhalen deden nog meer de ronde over uw vader, want is tenslotte best wel interessant?

G. Nou .. oh ja. Er kwamen altijd twee onderduikers bij ons slapen. Daar waren een paar communisten bij ons in de buurt, die woonden in zo'n volksbuurt, daar achter het Levendaal. Dat was een echte volksbuurt. Enne, die werden gezocht en die kwamen bij ons slapen. En dan gingen ze in de garage. Daar stond die paardenwagen, die was zeg maar dicht. Daar zaten van die rolluiken in en er lagen strozakken in. Dan kwamen ze 's avonds binnen. Zachtjes en dan gingen ze de garage in. Die hebben weken bij ons geslapen, dat weet ik nog wel.

I-1. Waren dat mensen die onderdoken voor razzia's?

G: Ja, die werden gezocht door de Duitsers. Dat waren communisten. En ze hadden misschien weleens iets gedaan, extra gedaan, waardoor ze gezocht werden. Die gingen bij ons in de garage slapen.

I-1. En had u ook contact met die jongens?

G: Ja, ik vond het ook interessant. Dan ging ik met een paar vrienden .... Die ene jongen deed ook aan karate, geloof ik, of worstelen of judo - ik weet niet meer precies wat. Maar die had allerlei, bepaalde grepen en die ging hij ons leren en vonden wij dan wel weer leuk.

I-1. Dus er was een speelse omgang met de onderduikers. Dat zijn dingen die u nog herinnert. Zijn er nog meer verhalen over uw vader, wat zijn rol was in de oorlog? Hij bood plek aan onderduikers, radio's verstopte die.

G. Dat ie zelf natuurlijk wel eens het een en ander haalde. Dat was hoofdzakelijk om te eten zelf. Hij haalde bijvoorbeeld wel eens bij de boer kaas. Deed ie in een melkbus. Maar dat was niet voor de verkoop of de handel. Dat was voor onszelf.

En wij hebben in de oorlog, gingen we 's avonds voor onszelf nog wel eens boter maken. We hadden nog een hele poos elektriciteit, dat werd toen ook afgesloten. Dat deden we in een melkbus en dan stampen totdat de boter erop kwam. Zo precies weet ik het ook niet allemaal meer. O ja, ik had het over elektriciteit. Ik denk: waar hadden we dat voor nodig? We hadden ook wel zelf tarwe gemalen. We hadden apparaten waar dat dan in kon. We hadden een soort molen. Doordat we elektriciteit hadden, konden we dat laten draaien. En dan konden we er bloem van maken. Tarwe om te bakken en zo, om brood te maken.

I-1. En hoe kwam u aan die molen, was dat iets wat in de winkel stond? Wat gewoon bij de handel hoorde?

G. Nee, we wisten wel iemand die zo'n ding verkocht, die zo'n ding had. Zelf hadden wij zo'n ding niet nodig.

I-1. Uw vader was zo iemand met een uitgebreid kennissenetwerk, die ritselde gewoon van alles?

G. Ja, ja.

I-1. Even kijken. We hebben het over de oorlogstijd. Heeft u idee hoe de oorlog heeft doorgewerkt op uw gezin, op uw familie? Want uw vader, ik denk dat hij toch wel actief was, hoe stond uw moeder daarin? Zei ze: "Piet, stop daarmee, want dat is te gevaarlijk"?

G. Nee, mijn moeder zei nooit zoveel. Die onderging alles zo een beetje. En die wist wel hoe die was. Er was nooit onenigheid daarover of zo. En wat hij niet wilde vertellen, dat deed hij ook niet natuurlijk. Mijn moeder wist niet eens wat hij allemaal uitspookte. Nee, dat ging allemaal goed.

I-1 naar I-2: Heb jij nog iets over de oorlog?

I-2. Ja. In het voorgesprek noemde u de naam van apotheker Kok.

G. Ja, die was ook zo'n beetje aan de luchtbescherming. En die organiseerde dan voor ons de oefeningen, die we zouden doen. En eventueel uitstapjes. Zo gingen we wel eens bij de brandweer, gingen we in de toren, die er nu nog staat [slangendroogtoren]. Mochten we van vierhoog afspringen in zo'n groot dekzeil. Ik heb daar weleens gestaan en dan keek ik naar beneden. En dat heb ik dus niet gedaan. En bepaalde oefeningen, met zo'n brandspuitje.

I-2. En heeft de heer Kok u gevraagd om bij de voedselverdeling te komen?

G. Nee, ik wist wie het was, maar persoonlijk contact had je ook niet met hem. Maar die heeft wel meer in de ondergrondse gewerkt, hoor. Maar dat weet ik allemaal niet.



I-1. En Leiden was de plek waar de V1 en de V2 stonden he, en op Leiden zijn bommen gevallen. Heeft u daar nog herinneringen aan, aan de bombardementen?

G. Ja, we zijn opgeroepen om ook te komen helpen. Er was natuurlijk geen telefoon of niks, dus we moesten ordonnansdiensten doen.

I-1. Wat deed u dan?

G. Berichten overbrengen, lopend of op de fiets. In ieder geval mondeling. En dan later bij de Stationsweg, de bombardementen op de buurt daar. En toen hebben we zelf eigenlijk 's middags, toen waren ze teruggekomen de vliegtuigen, hebben we zelf ook nog zo'n bombardement meegemaakt. Toen zijn we een huis ingestapt, aan de Binnenvestgracht, één van die voorste huizen. Je had op de hoek een winkel en daarnaast een soort restaurant, is er trouwens nog, daar hebben we in de gang gestaan. Voelde je helemaal dreunen en de druk natuurlijk. Stond je niet lekker, natuurlijk.

I-1. Schuilen voor het bombardement?

G. Ja, ja. En we hebben toen ook nog gezien, liepen we gewoon langs, hoe noemen ze dat, een bom die niet afging.

I-2. Een blindganger.

G. Een blindganger, juist ja. En die lag op de Stationsweg. Tegenover Heck's, zo ongeveer. Maar echte nare dingen hebben we niet gezien. De familie Van der Leeuw [=Van der Meel], die vader hebben we zien lopen, die was toen zijn huis kwijt en zijn vrouw en zijn zoon en zijn oma, die waren er toen allemaal in. En ze zeiden: "Kijk, daar is meneer Van der Leeuw".

I-1. Waar stond zijn huis?

G. Waar nu dat rijtje winkels is van de Jumbo is en de kapperszaak, daar woonde die. Ze hadden de fietsenstalling aan de overkant. Het was de schoonvader van mijn zus. Maar in ieder geval, dat huis is toen gebombardeerd. En wij kenden natuurlijk die familie. Er was toen een zoon en schoonmoeder en zijn schoonzus, geloof ik, en zijn vrouw. Vier bij gedood.

I-1. Hoe was dat om dat te horen? Hoe reageerde u, uw vrienden en uw ouders daarop?

G. Dat vond je allemaal heel erg. Maar hoe of wat precies, dat weet ik ook niet meer. Ik kende die mensen en dat was gebeurd en dat vond je natuurlijk erg.

I-1. Maar u kunt dat nog wel herinneren. U bent er ook heengegaan om berichten door te geven. Wat kunt u daar nog over vertellen, hoe dat ging?

G. Ik heb niet veel berichten gehad om door te geven. We waren daar met die jongens en .....

I-1. Aan wie gaf u dat door, weet u dat nog?

G. Nee, nee. Aan andere instanties of zo. Dat weet ik niet meer. Ik geloof niet dat ik één bericht heb gekregen om door te geven.

I-1. U was erbij?

G. Ja, ik stond erbij en keek ernaar.

(Stilte).

I-1. Wat ik nog tegenkwam bij info over de oorlog, vierde u tijdens de oorlog 3 oktoberfeesten?

G. Nee, dat was gestopt. Dat werd niet meer gevierd. Paar jaar niet meer. Laatste jaren niet meer. Dat vond je wel erg jammer.

I-1. Het volgende onderwerp waar we over willen vragen, is het katholieke geloof.

G. Ik was misdienaar in het Elizabethziekenhuis. Daar waren nonnen. Er was een kapel bij. En daar ben ik misdienaar geweest. Daar waren we ook met een hele club jongens en dat was altijd leuk. Je kwam uit school. Je had niet echt godsdienstige overwegingen, die had je niet. Je had wat te doen en je had elkaar en het was altijd leuk. Ze hadden vooral graag jongens uit de buurt en dan graag van mensen met een zaak of zo, die meestal vroeg op waren. En dan 's morgens kwart over zes had je al een dienst. Ja, en dan gingen we om beurten. Maar je moest dus altijd wel vroeg op zijn. En daar ging je als klein jongetje, hoe oud was ik toen, een jaar of tien, als klein jongetje ging je dan 's morgens vroeg over straat. Mensen keken je dan dikwijls aan: wat doet die jongen al op straat, weet je wel. Ik woonde dichtbij, Levendaal- Hooigracht, dat was natuurlijk. Op de hoek van de Nieuwe Rijn had je de brillenzaak, Van Alphen, dat was een bekende zaak [fa. G.R. van Alphen, Nieuwe Rijn 62, was confiseur; de brillenzaak van Van der Wiel is van later; firmant was J.J.H. van Alphen] en daar waren ook jongens van, en dan had je van de Oude Rijn, Van Haasteren, de kolenboer, daar had je er twee van [C. van Haasteren woonde Oude Rijn 91a; de zaak had nr. 91], en Van der Tuyn, van de ijs- en limonadehandel van de Nieuwstraat had je [A. van der Tuyn had de zaak op de Nieuwstraat maar woonde Nieuwe Rijn 59]. Die woonden allemaal betrekkelijk in de buurt. Maar ook de twee jongens van Van den Bos van de Mare, waar ik het net ook over had, die waren er ook. Die woonden wel weer verder weg.

I-1. En in welke kerk gebeurde dat?

G. Nee, aan de Hooigracht, in het Elizabethziekenhuis, daar had je een kapel staan. En in de zomer gingen we twee dagen uit. Dat was natuurlijk helemaal feest. Twee dagen weg. En dan hier of daar gingen we overnachten. En dat was ook meestal ook weer in een klooster, of in een internaat of zo. Als die jongens met vakantie waren, dan kwamen wij daar. Dan gingen we met een autobus. Ja, dat was geweldig, ja.

I-2. En kon iedereen naar die kapel toe of was dat alleen voor de zusters van het ziekenhuis?

G. Nee, dat waren mensen die in de omgeving woonden, die ook in die kapel kwamen. 's Morgens om kwart over zes waren er alleen van die nonnen.

I-1. En tot hoe oud heeft u daar ....?

G. Tot ik naar de middelbare school ging. Toen moest ik. Als je vroeger uit de stad kwam, dan moest je ook daar naar de kerk. De Bonaventura had ook een kapel en dan ging je daar. Of het een of het ander natuurlijk.

I-1. En toen heeft u ervoor gekozen om naar de mis op de Bonaventura te gaan. Hoe ging dat, want dat is in deze tijd natuurlijk niet voor te stellen, op de Bonaventura een mis. Kunt u daar wat over vertellen?

G. Je ging naar die kapel toe en je zat er netjes in die bank en daarna kreeg je daar thee en je at je boterham die je meenam, die at je op en dan ging je naar school. Tijdens de mis, ja, was een of andere

dienst, tja, dat hoorde je of je hoorde niets, je was er bij. Die dienst werd overal precies hetzelfde gegeven.

I-1. En was dat elke dag?

G. Ja, iedere dag.

I-1. En waren daar alle jongeren van de school? Ging iedereen?

G. Ja, ja. Degene die uit de omgeving kwamen niet, die hoefden niet. Maar wie uit Leiden of omgeving kwamen, die woonden vlakbij en die gingen dan wel.

I-1. En als je niet ging, stonden daar dan straffen op?

G. Dat weet ik niet. Ik ging altijd wel. Dan kreeg je, denk ik, wel een waarschuwing of zo. Het hoorde er helemaal bij, het hoorde bij de opleiding. Het waren paters, he. Paters van Franciscanen.

I-1. De feestdagen, de katholieke feestdagen, heeft u daar nog herinneringen aan hoe die gevierd werden?

G. Als misdienaar ging je daar slapen. Want dan was de nachtmis om 12.00 uur. Dan mocht je daar gaan slapen. Dan was een of andere zaal leeg of werd leeg gehouden en dan konden we met de jongens daar slapen. Dat was weer grote hilariteit, natuurlijk. Met een stel jongens hier of daar. En daarna kregen we beschuit met muisjes, kan ik me nog herinneren. En dan ging je weer naar bed, totdat je 's morgens eventueel weer een dienst waar je moest zijn natuurlijk.

I-1. Was dat op school, op de Bonaventura?

G. Nee, dat was in het Elizabethziekenhuis. Nee, van Bonaventura weet ik niet van die feestdagen. Dan was je vrij, was het vakantietijd.

I-1. Maar dit was in het Elisabethziekenhuis, waar u alle feestdagen meevierde?

G. Ja, ja. Daar moest je met z'n allen zijn, hoor. En met Pinksteren was er bijvoorbeeld ook een soort processie. En dan ging je door die tuin heen en zo. En door verschillende gangen. Als het mooi weer was dan vond je het helemaal niet leuk. Want dan had je wel andere dingen die je liever deed dan daar een beetje in het zonnetje in die tuin te staan.

I-2. Maar alleen met Pinkster?

G. Ja, dan was er een soort processie.

I-1. Waren er nog meer momenten met speciale gebeurtenissen, met Kerst?

G. Ja, de nachtmis natuurlijk. En je kreeg altijd een doosje chocola na afloop.

I-1 naar I-2: Heb jij nog vragen over het katholieke geloof?

I-2. Nog één ding. In die tijd was het vaak, als je goed ging leren, dan ging je naar het seminarie. Is dat bij u ter sprake geweest, want u kon goed leren?

G. Nee. Maar je zat er wel eens aan te denken, omdat zoveel jongens wel gingen. Moet ik dat nou wel doen of niet? Meisjes vond ik ook leuk. En dat mocht dan niet meer. Maar het zat wel eens in je gedachten, dat wel. Daar werd wel over gepraat, maar er zat geen dwang achter of zo. Maar je had gezinnen dat ouders er een beetje achterheen zaten. Die zaten te pushen. Nee, maar dat heb ik helemaal niet gehad.

I-2. Er lag geen druk op?

I-1. Het belangrijkste hebben we doorgevraagd. Ik weet niet hoe u het ervaren heeft?

G. Ja, goed. Mijn kinderen zeiden: “Pap, dat moet je doen”. Die vonden het leuk als ik het zou doen. Maar ja, ik heb er geen spijt van.

I-1. U vond het niet vervelend, zo van: hou nou eens op met dat gevraag?

G. Nee, nee. Het is me allemaal reuze meegevallen, laat ik het zo zeggen. En hoe het nu verder gaat?

I-1. We gaan het uitwerken, letterlijk uitschrijven. En dan gaat iemand anders van De Stem van Leiden een samenvatting maken. En zowel de samenvatting, als de audio en het verslag worden op de website gezet. En daar kunt u het zelf ook in en het zelf gaan beluisteren. Doet u dat?

G. Ik heb verschillende verslagen gelezen, maar niet geluisterd.

I-1. U kunt lezen, u kunt luisteren. Zo kunt u terughoren wat u gezegd heeft.

G. De foto's, die heb ik nog. Ik heb ze op de computer staan. Een mapje heb ik gemaakt.

I-1. Toch wel erg modern.

(Fotomap zoeken en foto's bekijken).

G. Kijk, dit is mijn moeder en dat ben ik. En dit is een nicht van ons, die altijd hielp. En dit is een meisje, die in het huishouden hielp.

Kijk, hier staan de flessen voor. En dit is een weegschaal. En hier staat een koperen bus waar ik het over had. En dit waren kinderen uit de buurt, die waren nieuwsgierig en kwamen ook even kijken.

[foto's kopiëren]

G. Kijk, dit is een foto van mijn grootvader, mijn vader en mijn persoontje.

Dit was helemaal in het begin van de oorlog. Mijn vader ging een beetje bezuinigen op vervoer in de stad. Toen hebben we zo een motorbakfiets gekocht.

Dat zijn mijn zussen ook en dat ben ik met de kruiwagen.

En dit was op de, toen was de brug er nog bij ons op het Levendaal.

Dit is een foto bij ons voor de deur. De man, die erop zit, die was chauffeur bij ons en later koetsier. En hier staan allemaal flessen pap in de wagen. Die werden rondgebracht in de stad.

I-1. Wanneer was dit ongeveer?

G. Dit was allemaal nog voor de oorlog. Hoe oud zal ik daar zijn? Ik was een jaar of zes. Ik ben van '25.

I-1. Dus 1931?

G. Trouwens, het was niet dat ie ging bezuinigen in de oorlog. Daar had de oorlog nog niets mee te maken.

I-1. Maar het was wel in de crisistijd?

G. Ja, ja, misschien was het daarom dat ie goedkoper wilde doen in de stad. Met de vrachtauto werd de hele stad rondgereden. En dit was natuurlijk veel goedkoper, zo'n motorbakfiets. Goliath heette zo'n ding. Als kind vond ik dat prachtig natuurlijk. [lacht wat].

I-1. Deze foto is prachtig!

G. Ja, mijn vader had altijd al heel gauw een auto. En dit was met een stel zwagers of zo. Mijn moeder was hier niet bij. Ik heb weleens een keer zitten denken. Ik denk dat mijn moeder in verwachting was van mij.

I-1. Wie is uw vader?

G. Die met die snor. En dit waren zwagers en een paar schoonzussen.

I-1. En wanneer was dit? In verwachting van u, dus ongeveer 1925?

G. Ja. En dit was de zogenaamde T-Ford.

I-1. Helemaal trots!

G. Ik ben toen in het Ford-museum geweest in Hillegom. Daar heb ik de auto gezocht en precies gevonden. Want daar zaten verschillen in die luchtgaatjes, die erop zitten. In de motorkap zit. Daar waren met meerdere en mindere en dan was ik aan het zoeken geweest naar dezelfde auto die daar staat.

En dit is genomen in Heemstede, want daar had ik een oom en tante wonen. En daar gingen we zo af en toe wel eens naar toe.

I-1. Waar zijn nog meer foto's van u?

I-2. Drie generaties. Dit is een festiviteit of zo.

G. Dat was van mijn grootvader. Een verjaardag of zo. Misschien werd hij 80.

I-1. Dit is uw vader, he? En dit uw grootvader? Hoe oud was u toen?

G. Ik ben van '25, dus ik zal daar misschien 26 zijn of zo. Mijn grootvader was toen ook al 81 of 82. Ik heb hem dus nog even gekend. Maar niet goed.

En dat is genomen bij ons thuis. We hadden een winkel en daarachter een kamer en daarachter weer een kamer. En dat noemden we dan de tussenkamer [niet verstaanbaar] en hierachter heeft denk ik een groot beeld gestaan, een heilig hart beeld noemden ze dat.

I-1. Ja, daar zie ik wat.

G. [Onverstaanbaar].

I-2. Maar u weet weinig van uw opa te herinneren?

G. Ja, hij heeft in Jeroen (St. Jeroen; Marente) gezeten in Noordwijk, de laatste jaren. In een verpleeghuis, geloof ik. Een heel verzorgingshuis. Maar ik ben daar nooit geweest, ik weet daar verder niks van. Ik heb het wel eens gehoord van mijn vader, dat zijn vader in Jeroen heeft gezeten. [Govert Verberg, geb. 26-6-1844 Stompwijk, overl. Leiden 15-2-1930, tr. Catharina Adriana van Dijk, geb. 20-1-1851 Stompwijk]

I-1. En dit is er nog één.

G. Dit is een wagen, hier haalden we de melk mee, van buiten, bij de boer.

I-2. Gortepap.

G. En dit is Jan Uljee.

I-1. Een Leidse, he. En dat is een van de chauffeurs?

G. Ja. Dit was de andere chauffeur. Weet je nog, de een zat op de motor.

I-2. En het Levendaal was al gedempt?

G. Dat weet ik niet. Ik dacht altijd dat de foto voor de deur was genomen, maar hij is genomen in de Rijnstraat. Daar woonde een zus. Die had een winkel, een kruidenierswinkel, waar ze Van Nelle's koffie verkochten. Die hadden wij niet. En dan was die zeker bij zijn zus, dat ie daar de foto genomen heeft. Het was niet bij ons voor de deur.

Maar dat nummer (van auto) hielden we lang, hebben we jaren gehad datzelfde nummer. Die bleef hetzelfde. Ook als je een andere auto had. Je hield je eigen nummer, dat weet ik nog wel.

I-2. Dat ging van auto op auto over, je kocht een nieuwe auto en dan nam je hem mee?

G. Ja, ja. Hetzelfde nummer. En H was van Zuid-Holland. Toen zijn er meer nummers gekomen en toen is het HZ geworden. Een letter bij. Kan ik me nog wel herinneren. De P was van Limburg en de A was van Friesland. En de D was van Drenthe. De N van Noord-Brabant en Zeeland had een K. Noord-Holland had een G, ha, ha. Zo wist je er een heleboel.

G. Moet je maar even bekijken wat je hiervan eeh.

G. Hier had je verse pap dus allemaal. Die waren dus allemaal klaar.

I-2. Dat was in de winkel?

G. Nee, dat was achter in de zaak. In de winkel had je niet zoveel flessen staan. Dat waren van die grote bakken. Daar zaten geloof ik wel 24 flessen in. Liep je altijd met zijn tweeën te sjouwen.

I-2. En met kroonkurken, zie ik.

G. Nee, geen kroonkurken, maar zilveren beugels. Beugelflessen. De gort, die had een kartonnetje bovenop als afsluiting. Je had de havermoutpap en de rijstepap, die werd gesteriliseerd, die hadden die beugels.

I-2. Ging dat in een grote ton, dat steriliseren, net zoiets als inwecken?

G. Ja. Al die flessen gingen dan, allemaal handwerk, die werden erin gezet. En de deksel ging dan dicht, want het ging onder druk. En die knevels moesten er dan allemaal op. En dan ging je onder de stroom, en dan onder 120 graden, als ik het nog goed weet. En dan werd ze weer afgekoeld. Dat moest heel zachtjes gebeuren, anders sprongen die flessen, die konden dat niet hebben.  
In de oorlog zijn die dingen weer gebruikt om eten te koken. Ze zijn naar Koudekerk gegaan en daar zijn ze in de gaarkeuken, of centrale keuken, hoe je noemde, daar zijn ze nog een poosje gebruikt. Na de oorlog zijn ze weer teruggebracht.

I-2. Mooi; dit zijn de laatste.

I-1. Ik denk dat het heel bruikbaar is.

I-2. Een foto van het veertigjarig jubileum. Kunnen we daar ook een foto van maken? Ik zie daar het fotoboek liggen?

G. (pakt het fotoboek van zijn jubileum).

Ja, dat werd goed gevierd. Kijk, hier zit ik met mijn zoon. Want mijn vrouw is overleden in 1985.  
[Wilhelmina Bernardina Maria Laken, overl. 21-5-1985]

I-1. En dit bent u?

G. Ja, de voorste met grijs haar, ha ha.

I-1. Heeft u ook foto's van u als jongetje?

G. Ja, die zijn er ook natuurlijk. Die zijn er zat, ha ha. (Hij pakt een oud fotoalbum)

G. Dit was tijdens een misdienaars-reisje.

I-2. Mag ik even bladeren?

G. Dit was in Benschop. Daar had mijn vader een zus wonen. Daar gingen we af en toe wel eens heen en ik ging daar wel eens logeren. [niet verstaanbaar].....Wilhelmina, toen ze veertig jaar was. En dan ging ik mee, met de jongens naar de voetbalclub.

I-2. U zat op voetbal?

G. Nee, nee, ik niet. Maar die jongens daar wel. Ik ging er wel eens heen, met die jongens, maar ik zat er niet zelf op.

I-2. U hebt niet op een sportvereniging gezeten, he?

G. Nee, nee.

I-1. U zat wel bij de scouting toch?

G. Ja, bij de scouting, bij de welpen, ja. Welpen, padvindsters, voortrekkers, dat heb ik allemaal meegemaakt.

I-1. Dit is van mijn vrouw's kant, de laatste foto's.

G. Dat was mijn laatste vriendin. Die was toen een goede vriendin van ons. Met zijn vieren gingen we altijd uit. En deze auto was van een neef van me. Die leende ik gewoon af en toe... Ha, ha.

I-1. Dit was met uw vrouw?

G. Ja, ha, ha.

I-1. En deze ook?

I-2. En ging u een dagje uit naar Amsterdam?

G. Juist. Dat was met mijn zoon, die zei: "Pap, ik wil altijd nog weleens naar het aquariumhuis". Artis had een apart huis voor vissen. Was hij daar toen erg in geïnteresseerd. Samen met hem naar Amsterdam gegaan. Naar het aquariumhuis.

En hier, dan stond er een man bij als je op een boot stapte, een fotograaf.

En de nodige keren dat ik in het ziekenhuis gelegen heb. Ik had toen een ontstoken ritus.

Daar ben ik de nodige keren aan geopereerd. Verschillende breuken heb ik gehad. Ik ben nogal eens in het ziekenhuis geweest. En nou ben ik 92 en ben ik er nog, ha, ha.

I-2. Tot de penicilline kwam, he? Toen was u genezen.

I-1. Hoe heette dat, die ziekte?

G. Osteomyelitis, osteo-eritis of zo. Ziekte, die had met de botten te maken.

En dat was in Doorn, hadden we een wandelclub. De Vrolijke Wandelaars, DVW.

I-2. En u wandelde daar in die omgeving?

G. Ja, in die omgeving. Er was iemand die daar werkte, secretaris, die zag dan hier of daar als er een wandeling uitgeschreven was. En dan zei: "Kom jongens, daar gaan we heen". En dan gingen we erheen. Op de fiets meestal. Dat was in Den Haag, Zoeterwoude, Waddinxveen. Overal in de buurt. Dan gingen we 20, 25 en één keer heb ik 40 gelopen zelfs.

I-1, I-2. Zo!

G. Ja, dat was toen wel een beetje erg veel.

I-1. Zijn er nog dingen die u wil zeggen of vragen? U kunt ons altijd ook mailen. Als u denkt: ik wil toch nog wat vertellen, of vragen. Dat kan altijd.

G. Ja, ja. Maar het is toch al aardig uitgebreid geweest.

[Godefridus Johannes Verberg, geb. Leiden 1-3-1893, overl. Leiden 24-4-1964, tr. Leiden 1-5-1917  
Maria Wilhelmina Rijsbergen, geb. Leiden, dochter van Hubertus Johannes Rijsbergen en Josina  
Cornelia Dobbe, overl. Oegstgeest, Huize "Rustenborgh", 7-3-1978]